

Reading Mezâkî From His Poetics In His Mahlas Couplets

Abstract

In divan poetry, which developed within a certain tradition, artistic expression is essential. The poets did not aim to perform a different form of art by breaking the standard patterns in divan poetry, whose boundaries were determined within the tradition. Tradition presented poets with a molded content and form, and there was no way for poets to think and write outside these molds. Mezâkî is one of our important poets who has worked within the divan poetic tradition. He created an easy discourse by adopting a simple style within the universe of divan poetry. Mezâkî, who distanced himself from clichés and ornate discourses, mostly reflected local elements, the outside world, love, and the joy of life in his poems. In this respect, Mezâkî gives his interlocutors important information about his understanding of art in his pseudonymous couplets. In his Dîvân, especially in the couplets in which he addressed himself, the poet included his own poetics and generally boasted of his art. This study tried to reach the poetic thoughts of the poet about his own poetry and the characteristics of his poetry based on the pseudonymous couplets in Mezâkî's dîvân. First, brief information about poetics in divan poetry and Mezâkî is given, and then the couplets in which the poet lists the characteristics of his own poetry are presented with explanations.

Keywords: Mezâkî, divan poetry, pseudonym couplet, tradition, poetics.

Mezâkî'yi Mahlas Beyitlerindeki Poetikasından Okumak*

Öz

Belli bir gelenek dâhilinde gelişen divan şiirinde sanatlı söyleyiş esastır. Şairler, sınırları gelenek dâhilinde belirlenen divan şiirinde standart kalıpları yıkarak farklı bir sanat biçimi icra etmemiştir. Gelenek, şairlere kalıplaşmış bir muhteva ve biçim sunmuştur ki şairler için bu kalıpların dışında düşünmek ve yazmak pek de mümkün olmamıştır. Mezâkî de divan şiiri geleneği kapsamında eserlere sahip önemli bir şairdir. Şair, şiirlerinde sade bir tarzı benimseyerek kolay bir söyleyiş oluşturmuştur. Klişe ve süslü söylemlere mesafeli duran Mezâkî; mahallî unsurları, dış dünyayı, aşkı, yaşam sevincini şiirlerine ekseriyetle yansıtmıştır. Bu minvalde Mezâkî, mahlas beyitlerinde muhataplarına sanat anlayışı hakkında mühim bilgiler vermektedir. Şair, Dîvân'ında bilhassa kendisine seslendiği beyitlerde poetikasına yer vermiş ve genel olarak sanatıyla övünmüştür. Bu çalışma ile Mezâkî Dîvânı'ndaki mahlas beyitlerinden hareketle şairin şiirlerindeki poetik düşüncelerine ve şiirinin özelliklerine ulaşılmak istenmiştir. Çalışmada öncelikle divan şiirinde poetika ve Mezâkî hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ardından şairin şiirini teşbih ettiği unsurlar ve şiirinin nitelikleri, mahlas beyitlerinden hareketle sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mezâkî, divan şiiri, mahlas beyti, gelenek, poetika.

Yazar(lar) / Author(s)

Öğr. Gör. Dr. Kübra Batar
Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Rektörlük, Ortak
Dersler Bölümü Malatya-Türkiye.
e-posta: kmsbatar@gmail.com
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Araştırma makalesi-Research article
Geliş tarihi-Date of submission: 28. 11. 2024
Kabul tarihi-Date of acceptance: 23. 12. 2024
Yayın tarihi-Date of publication: 04. 01. 2025

Hakemlik-Review

Hakem sayısı-Reviewers: İki Dış Hakem-Two
External
Değerlendirme-Rewiev: Çift Taraflı Kör Hakemlik-
Double-blind

Etik/Ethics

Etik beyan- Ethical statement: Bu çalışmanın
hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik taraması- Plagiarism checks
Yapıldı-İntihal.net-Yes-İntihal.net

Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
The Author(s) declare(s) that there is no conflict of
interest

Finansman-Grant Support

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek
alınmamıştır.
No funds, grants, or other support was received.

Lisans- License

CC BY-NC 4.0
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>

Atıf- Citation (Chiago)

Batar (Kübra). "Mezâkî'yi Mahlas Beyitlerindeki
Poetikasından Okumak". Anadolu Mecmuası 3, sy.
8 (Aralık 2024): 49-57.
"<https://doi.org/xxxxxxxxxxxxxxxxx>

* Bu makale 27-28 Nisan 2024'te II. Bilsel Uluslararası Harput Bilimsel Araştırmalar Kongresinde sözlü olarak sunulan "Mezâkî'yi Mahlas Beyitlerindeki Poetikasından Okumak" bildirisinin genişletilmiş hâlidir.

Giriş

Güzellik ve heyecan duygusu uyandıran mevsun ve ahenkli sözlerin bütününe şiir denmektedir. “Şiirde kimisi ‘vezin ve kafiye’yi esas alıp, onu ‘mevzûn u mukaffâ söz’ olarak tarif ederken, kimisi ‘ahenk’i ön plana çıkartıp onu musikiye yaklaştırmıştır.”¹ Bununla birlikte kimileri de şiirinengin bir seziş ve zengin bir hayal dünyası sunduğu düşüncesindedir. Zengin hayal dünyası ve müzikalite ile terennüm edilen şiirler efsun, şairler büyücü kabul edilmiş; şairler, mistik bir anlam yüklenen şiirde ustalıklarını sergilemek amacıyla denenmemiş bir üslubun yeni bir hayalin peşinden gitmişlerdir. Ancak şairlerin orijinallığı yakalama gayreti bir noktadan sonra sonuçsuz kalmıştır. Çünkü divan şiirinin birtakım kuralları ve klişeleri bulunmaktadır. Şairler, geleneğin kendilerine sunduğu sınırlar dâhilinde sanatlarını icra etmiş ve hiçbir suretle bu sınırların dışına çık(a)mamışlardır. Yeni bir imge ve orijinal tarzı arzulayan şairler, mevcut şartlarda birbirleriyle rekabet etmişlerdir. Bu sebeple ideal şiir ve şairin profilini çizerek kendi poetikalarına şiirlerinde yer vermişlerdir. Bununla birlikte şairlerin ifade ettiği poetika, günümüz poetika anlayışından farklıdır ve yazıldığı döneme hitap eder. Zaten divan geleneği, her şaire ortak bir şiir anlayışı çizdiğinden şairlerin poetikası birbirinden farklı sayılmadığı gibi² şairler, kendi sanatları hakkındaki düşüncelerini gelenek dâhilinde dile getirebilmişlerdir. Bu sebeple divan şairlerinin poetikası hemen hemen birbirine benzer.³

Şairler; bazen kasidelerde, mesnevilerin sebab-i teliflerinde bazen mahlas beyitlerinde ve divan dibacelerinde poetik düşüncelerine, şiirin muhteva ve şekil özelliklerine değinmişlerdir. Ayrıca, şiirin ne olması ya da ne olmaması gerektiğine, şairin vasıflarına, şiire özgü terimlere yer vermişlerdir. Şairler, bu bölümlerde kendilerini mübalağalı bir dille öteki sanatçılardan üstün görmüş, sanatlarının niteliğini sıralamış ve ideal şiiri tanımlamışlardır. Bu durum, şairlerin sanatla ilgili düşüncelerinin müstakil eserlerde toplanmadığını göstermektedir. Bahsedilen bölümlerin dışında tezkirelerde de poetik görüşler bulunmaktadır. “Tezkirelerin giriş kısmında şiirin kaynağı, şekil ve içerik özellikleri, vezin, kafiye, nazım şekli, hayal âlemi gibi poetik konular üzerinde durulur. Bu konuları ele aldıktan sonra şairle ilgili değerlendirmelere geçen tezkirelerde, şairler üzerinden sanata yönelik değerlendirmeler yer alır. Bazı tezkireciler de şiiri ve şairi birtakım kriterlere göre tasnif eder.”⁴ Poetik konular ayrıca kasidelerin fahiye bölümünde ve mahlas beyitlerinde yer alır.

1. Mezâkî

İsmi 17. yy kaynaklarında Bosnalı Süleyman Dede ve Derviş Süleyman olarak anılan Mezâkî, Bosna Hersek’in Çayniçe beldesinde dünyaya gelmiştir. Hayatı hakkında pek bilgiye rastlanmamakla birlikte Mezâkî’nin Mısır Valisi Eyüp Paşa ile akrabalığı olduğu bilinmektedir. İlk öğreniminin ardından Enderun’a girip ilim tahsil etmiştir. Mesleğe sipahilikle başlayan Mezâkî, daha sonraları Mısır Valisi Enver Paşa’nın yanında kâtiplik yapmıştır. Devlet erbabına yakınlığı nedeniyle sıkıntılı hayatın yerine huzurlu ve rahat bir yaşam sürmüştür. Ahmet Mermer⁵, şaire “Mezâkî” mahlasının verilme nedenin bilinmediğini ifade etmekle birlikte bu mahlasın şairin doğduğu yere (Çayniçe) istinaden verilmiş olabileceği görüşündedir.

Döneminde muteber biri olan Mezâkî, tezkirelerle de ilgilenmiştir. Vecdî, Neşâtî ve Güftî gibi şairlerin yer aldığı şiir meclislerinde bulunan Mezâkî, nazım ve nesirde hüner sergilemiştir. Geleneğin şairlere sunduğu mazmun, metafor ve mana gibi unsurların ötesinde yalın şiirler yazmıştır. “Rindmeşrep ve hoşsohbet bir kişi olan Mezâkî, Mevlevîlikten etkilenmiş, şiirlerinde aşk, tabiat, hasret konularıyla tarihî olaylara, mahallî unsur ve tasvirlerle yer vererek, methiyeler yazmıştır. Şiirlerinde tabiat önemli bir yer tutmuş, şair iç âleminden çok dış âlemi dile getirmiştir.”⁶ Şiirlerinde tasavvufî esintiler bulunan

¹ Menderes Coşkun, “Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine”, *Bilgi*, S. 56, 2011: s. 57.

² Coşkun, *Poetika Üzerine*, s. 57.

³ Mermer, *Poetika Üzerine*, s. 57.

⁴ Ahmet Arı, “Şeyh Galib’in Poetikası”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 26, S. 26, 2005: 51-72.

⁵ Mezâkî Divânı, 120433,mezaki-divanipdf.pdf (ktb.gov.tr)

⁶ Ahmet Memer, “Mezâkî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 29, İstanbul 2004, 515.

şair söz oyunlarına da başvurmuştur. Mevlevî şeyhlerine yakınlığı sebebiyle şiirleri, Mevlevîlikten izler taşımaktadır. Bu nedenle şairin çevresinde Derviş Meyyâl, Vecdî, Fehim-i Kadim, Neşâtî ve Cevrî gibi Mevlevî şairler bulunmaktadır.

Sanatçı, *Dîvân*'ının genelinde ve bilhassa mahlas beyitlerinde sanatı ve şiir anlayışı hakkında bilgiler sunmuştur. Çalışmada Mezâkî *Dîvân*'ındaki tüm şiirler taranarak mahlas beyitleri tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde şairin poetikasını en net belirten beyitler, çalışmanın örneklem alanını oluşturmuştur. Bu sebeple çalışma oluşturulurken Mezâkî'nin *Dîvân*'ındaki⁷ mahlas beyitlerinde ekseriyetle yer alan *rengîn, kilk, kilîd, dür, sühan, güher, gevher, mîve, bag, şî'r, gazel, nükte, mu'ciz* kelimelerinden hareket edilmiştir. İki bölümden oluşan çalışmanın ilk kısmında şairin şiiriyle ilgili teşbihlere, ikinci kısmında ise şiirinin genel özelliklerine değinilecektir.

2. Mahlas Beyitlerinde Mezâkî'nin Şiirleriyle İlgili Teşbihler

Mezâkî, mahlas beyitlerinde şiirinin özelliklerini sıralayıp sanatıyla övünür. Şiir anlayışına ve şiirdeki hünerine dikkat çekmek için çoğu zaman teşbih sanatına başvurur. Şairin mahlas beyitlerinde şiiriyle ilgili ekseriyetle başvurduğu teşbihler şu şekildedir:

2.1 Rengîn

Rengîn, şiir ve şairin sanatını vafeden bir sözcük olup renkli, selîs, akıcı anlamlarında kullanılır. Bu kelimeyle şairin dili kullanma biçimi ve üslubu belirtilir.⁸ Şair ve şiir tenkidindeki ölçütlerden biridir. Divan şiirinde nazm-ı rengîn, manâ-yı rengîn, hâme-i rengîn...vb. terkipler içerisinde kullanılan bu sözcükle ideal sanatın çerçevesi çizilmeye çalışılır. Rengîn terimi, şiirdeki süslülüğü ve tatlılığı ifade eder. Mezâkî'ye göre şiiri rengindir. Renkli, parlak şiiri kâğıt ve kalemin aydınlığını artırır:

Ey Mezâkî bu nazm-ı rengînün
Oldı revnak-fezâ-yı levh u kalem **K. 5/37**

Divan şiirinde şairlerin üslupları yönüyle övünmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Şairler, şiirleriyle geleneğin kendilerine sunduğu imkânlar ölçüsünde yeni bir çığır açtıkları ve yeni bir üslubun yaratıcısı oldukları iddiasındadırlar. Mezâkî de şiiriyle çığır açtığını savunur, parlak ve akıcı şiirinin eşsizliğiyle övünür:

Ey Mezâkî hak bu kim bu nazm-ı rengînün senün
Tâze-tarh u nev-zemîn bir bî-bedel nev-güftedür **G. 105/5**

Taze bir söyleyiş ve yeni bir tarz oluşturmak, şairler için önemli bir meziyettir. Bu durum, şairler arasında rekabete ve böbürlenmeye neden olur. Mezâkî'ye göre kendi sözleri köhne ve yamalı değildir. Şiiri eski, alışlagelmiş tarzda değil aksine tazedir ve yepyeni söyleyişle örülmüştür:

Mezâkî nev-be-nev tâze-edâdur nazm-ı rengînüm
Rüfû-kâr-ı kelâm-ı köhne-ta'bir oldugum yokdur **G. 153/9**

2.2. Kilid

Kalem, divan şiirinde üslubun bir parçasıdır ve sanat gücünü temsil eder. Şairler, şiirlerinin eşsiz bir üslupla yazıldığı ve şiirlerine paha biçilemeyeceği kanaatindedir. Bu sebeple şiirlerini hazineye teşbih ederler. Genel kanaatin etkisiyle Mezâkî de şiirini hazineye, sanat gücünü temsil eden kalemini de hazinenin kapısını açacak kilide benzetir ki bu kilit gerçek anlamların hazinesini benzersiz surette açar. Şair, bu düşüncesi ile muhayyilesindeki derin anlamları benzersiz sanat kabiliyetiyle dile getirdiğini belirtir:

Tâ kim kilîd-i kilk-i Mezâkî elindedür
Gencîne-i hakâyıkı bî-iştibâh açar **G. 111/7**

2.3. Sünbül

⁷ Çalışmada Ahmet Mermer'in hazırladığı Mezâkî *Dîvânı* esas alınmıştır.

⁸ Nihat Öztoprak, "Rûhi'nin Şiir Anlayışı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 12, 2005: 101-136.

Divan şiirinde söz, mücevheri; kalem de şairi temsil eder. Gevher kadar değerli sözleri yazan kalem (şair), gevher saçır ve şairlerin sanat kabiliyetini aktarır. Mezâkî'nin ustaca kullandığı, mücevher saçan kalemini görenler onu, cennet bahçelerinin çiyli sümbülüne benzetir. Böylece okuyucusunun bakış açısı ile sanatının yeni bir söyleyişe, taze bir üsluba büründüğünü belirtir:

Sümbül-i pür-şeb-nem-i bâg-ı cinâna beñzedür
Ey Mezâkî elde kilik-i gevher-efsânuñ gören **G. 330/5**

2.4. Bülbül

Bülbül divan şiirinde güzel nağmeleriyle tanınan bir kuştur. Bülbülün bulunduğu yer, gül bahçesidir. Bülbül, divan şiirinde 'andelib, hezar ' gibi sözcüklerle de anılmıştır.⁹ "Bülbül için andelîb ve hezârdan başka hezâr-destân (bin bir türlü hikâye söyleyen), hoş-hân (güzel okuyan), hoş-gû (güzel söyleyen), hoş-âheng (güzel sesli) ifadeleri de kullanılır.¹⁰" Söz bir bahçedir, bu bahçede Mezâkî'nin süslü ve taze şiiri güle, kendisi de bülbüle teşbih edilir. Şair, bu teşbih ile taze ve süslü şiirin peşinde olduğunu belirtir. Bülbülün güle olan aşkı gibi kendisi de güzel şiire âşıktır:

Mezâkî bülbül-i bâg-ı sühandur itse n'ola
Bu gûne zîb-i ser-i nazm-ı âb-dârını gül **G. 275/5**

Bülbülün yeri olan gül bahçesi, şiir vadisine; şair de bu bahçede ötüşleriyle gönülleri mest eden bülbüle teşbih edilir. Nasıl ki bülbülün nağmeleri ve ötüşleri herkesi mest ediyorsa şair de kabul gören şiirleri sayesinde uzun zamandır şiir vadisinin bülbülüdür:

Nagmemüz olsa Mezâkî n'ola 'uşşâk-pesend
Çok zamândur ki bu gül-şende hezâr-ı 'ışkuz **G. 174-7**

2.5. Gevher, Güher

Klasik şiirde, bazı şairler 'gevher'¹¹ sözcüğünü gözyaşı ve girdapla ilişkilendirerek tasavvufî manada kullanır. Ancak bazı şairler sanat güçlerine dikkat çekmek için sözlerini "gevher"e teşbih eder. Sözlerini gevhere benzetip kıymetlendirme, şiirinin değerini bilmeyenleri eleştirme, divan şairleri arasında yaygın bir tutumdur. Mezâkî de şiirinin inci ve gevher gibi değerli olduğunu söyler. Hatta şiirinin kıymetini ancak ilim sahiplerinin bileceğini, cahillerin bilemeyeceğini belirtir. Bu düşüncesini vurgulamak için başka bir teşbihe başvurur. Şöyle ki gereksiz ve değersiz eşyaları satan çerçi nasıl ki mücevherin değerinden anlamazsa cahiller de kendisinin kıymetli şiirlerinin değerini bilemez. Şiirlerinin değerini ancak ilim sahipleri bilir:

Ey Mezâkî ne bilür kıymet-i nazmuñ nâ-dân
Öyle bir pile-vere dür ü güher virmezler **G. 138/9**

Şiir yazma becerisi, Mezâkî'nin tabiatında vardır. Şairin şiirdeki hüneri bir hazinedir ve o, bu hazinenin sahibidir, bekçisidir. Mezâkî, sanattaki hüneri sayesinde cevher gibi değerli şiirleri her zaman yazabilir. Cevher gibi kıymetli şiirleri saçarcasına ne kadar yazarsa yazsın onun şiir hazinesi (hüneri) hiçbir zaman eksilmez. Çünkü şiirlerinin kaynağı kendisidir:

Bez-i güher itse ne 'aceb böyle Mezâkî
Gencûr-ı tabî'at bu kadar gevheri n'eyler **G. 124/7**

2.6. İnci

Divan şairleri sözlerinin benzersizliğini, güzelliğini ve etkisini belirtmek için şiirlerini kıymetli taşlara teşbih ederler. Şairler, şiirlerin belli bir tertiple yazılması yönüyle sözlerini çoğu kez inciye benzetirler. İncinin ipliğe kusursuz dizilimi ile sözlerin estetik biçimde dizilmesi arasında bir ilişki kurarlar. Mezâkî de öteki şairler gibi kendi şiirini, kıymeti yönüyle inci tanesine teşbih eder. Sözlerin

⁹ Hüseyin Güfta, Divan Şiirinde Vakt-i Seher, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 15, 2010: 93-137.

¹⁰ Cemal Kurnaz, "Bülbül", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, Ankara 1992: 485.

¹¹ Abdulsamet Demirbağ, Şeyh Gâlib'in "Eyler Semâ" Redifli Gazelini Şerh Denemesi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 27, 2024: 122-128. <https://doi.org/10.29029/busbed.1393837>

ustaca dizildiği cevher meclisinde Mezâkî'nin şiiri; mücevherdir, inci tanesidir. Şiiri, ancak değerli şiirlerin yazıldığı söz meclislerinde inci tanesi gibi kıymet bulur:

Güher-i silk-i mezâyâ-yı sühan meclisinde
Gevher-i nazm-ı Mezâkî gibi dür-dâne idi **G. 406/9**

Mezâkî aşağıdaki beyitte şiirini inci tanesine teşbih edip ona paha biçmekle kalmaz bunun yanında öteki şairlerin (rakiplerin) şiirini de değersiz bir istiridye kabuğuna benzetir:

Felek har-mühre-i güftâr-ı a'dâya kulak tutmaz
Mezâkî gevher-i nazmuñ gibi dür-dânededen sonra **G. 380/7**

Mezâkî'nin nazmı pek düzenlidir. İnciler ip üzerine nasıl ki sırayla dizilmiş ve ipleri görünmüyorsa onun sözleri de şiir ipine mükemmel bir şekilde dizilmiştir. İnci gibi değerli sözleri fark edilir, okunur ama bu sözlerin ustaca nasıl bir araya getirildiği anlaşılmaz:

Pür-gevher olur silk-i dür-i fikr-i Mezâkî
Dürler görünür rişte-i dür-dâne görünmez **G. 204/9**

2.7. Mîve

Klasik şiirde *mîve* sözcüğü ile sanatçıların şiirdeki üretkenliğine dikkat çekilir. Buna göre şiir, bir meyvedir ve şair de meyve veren ağaçtır.¹² Mezâkî'nin şiirleri de meyveye benzer. Şiirleri olgundur, ham değildir ve ustalık ürünüdür. Olgun meyve ham meyveden daha makbulse olgun şiir de ham şiirden makbuldür. Mezâkî'nin şiirleri yeni yetme şairlerinkinden üstündür ve olgunluk eseridir:

El-hak Mezâkî mîve-i güftârimuz bizüm
Hep böyle puhtedür semer-i nîm-res degül **G. 282/7**

Mezâkî'nin sanatı özgünlük arz etmektedir. Kendi sözlerinin verdiği tat/lezzet hiçbir şairin şiirinde bulunmamaktadır:

Ben de seng-endâz-ı sa'y oldum Mezâkî çok velî
Hiç bu bâğuñ mîve-i lezzet-resânı düşmedi **G. 432/5**

2.8. Gencîne

Klasik şiirde söz, cevhere benzetilir, değerli taşların barındığı yer de hazine olarak düşünülür. Mezâkî de şiirini cevher kadar kıymetli görür. Kendisini şiir hazinesinin sahibine, şiirini ise bu hazinedeki cevhere benzetir. Mezâkî'nin gönülleri süsleyen şiirlerini duyanlar, hazine sahibini tanır ve hazinesindeki şiirlere (cevherlere) şahit olur:

Mezâkî'nün bugün seyr eyledük şî'r-i dil-ârâsın
O sâhib-genc-i nazmuñ gevher-i gencînesin gördük **G. 255/7**

2.9. Câm-ı Cem

İçki bardağı anlamına gelen *câm* kelimesi çeşitli metinlerde *sagar*, *ayak*, *piyale* şeklinde geçer.¹³ Klasik şiirde Câm-ı Cem, şiirin bir niteliğidir. Cem'in kadehinin sihirli olduğuna ve dünyada olup biteni gösterdiğine inanılır. Mezâkî de şairlik kabiliyetinin eşsiz oluşunu Cem'in kadehiyle ilişkilendirir. Mezâkî, şiirdeki hüneri ile söz meclisine şeref verdiğini, bu meclise kendisi gibi sihirli sözler söyleyebilecek başka kimsenin gelmeyeceğini iddia eder:

Bezm-i sühana virdi şeref tab'-ı Mezâkî
Ol meclise bir buncılayın câm-ı Cem olmaz **G. 165/7**

3. Mezâkî'nin Şiirlerinin Özellikleri

3.1. Sanat kabiliyetinin olması

Sanat gücü, şiir yazma becerisi Mezâkî'ye doğuştan verilmiştir. Şair, mücevher kadar değerli şiirleri yazabildiği için yeteneğini takdir eder. Böylelikle ideal şairin portresini çizer ve kaleminden cevher saçarcasına kıymetli şiirlerin dökülmesi gerektiğini vurgular:

Ey Mezâkî âferîn tab'-ı cevâhir-pâşuña

¹² Zöhre Armağan, "Mahlas Beyitlerinden Hareketle Azmîzâde Hâletî'nin Kendi Şiiri Hakkındaki Düşünceleri", *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 25, 2021: 130-145.

¹³ Cemal Kurnaz, "Câm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul, 1993: 41.

Kilk-i şâ'ir böyle gevher-bâr olur nev-rûzda **G. 307/7**

Mezâkî, şiirdeki kabiliyetinin Allah'ın bir lütfu olduğunu ve doğuştan geldiğini düşünür. Şaire bahşedilen bu beceri, onu öteki şairlerden üstün kılar. Kendisini ispatlamak için bunun ötesinde bir şey yapması gerekmez:

Garazûn 'arz-ı hüner itmek ise 'âlemde
Ey Mezâkî saña bu tab'-ı Hudâ-dâd yeter **G. 149-9**

Mezâkî şiir kabiliyetini kusursuz bulur ve üslubunu İranlı şair Urfi'ninkine benzetir. 'Urfi'nin şiirdeki ustalığı tartışılıp sorgulanmadığı gibi Mezâkî'nin üslubu da tartışılmaz:

El-hak Mezâkî şîve-i tab'-ı selîm ile
'Urfi gibi sühanda müselleme degül miyüz **G. 208/7**

Mezâkî sanat becerisinin Allah vergisi olduğunu belirtir. Kendisine sunulan sanat kabiliyeti, başka şairlere bahşedilmemiştir. Şair, bu bakımdan mütevazılığı bırakıp kendisini öteki şairlerin ilerisinde görür hatta onlara yoksunluklarından ötürü acır:

Tahsîn Mezâkî saña bu nazm-ı Hudâ-dâd

İnsâf idelüm kangı sühan-dâna virilmiş **G. 222/9**

Şiir vadisinde sanat gücüyle adından söz ettiren şairin, hünerini sergileyebileceği rakiplere ihtiyacı vardır:

Ey Mezâkî böyle vâdide ne hoş cevân ider
Eşheb-i tab'uñ senüñ tengî-i meydân görmesün **G. 350/7**

3.2. Tanınmış şair olması

Belagat, sözün mükemmel ve yerinde söylenmesi esasına dayanan bir ilimdir. Şairler, belagat sahasında öne çıkmayı hedefler. Mezâkî de bu amaçla şiirler yazar; canlı ve yüce şiirleri sayesinde belagat şehrinde tanınır:

Mezâkî böyle tab'-ı ser-bülend ü nazm-ı rengînüñ
Seni şehir-i belâgat içre merd-i rû-şinâs eyler **G. 68/9**

3.3. Öteki şairlerden destek alması

Şairler, divan şiirinde belli bir sanat çevresinde öteki şairlerle/şiir severlerle bir araya gelir ve birbirlerine ilham verirler. Mezâkî de dostlarının yardımı ile divan tertip ettiğini belirtir :

Ey Mezâkî kilk-i dest-i himmet-i yârân ile
Hamdüli'llâh biz dahi tertîb-i dîvân eyledük **G. 254/9**

3.4. Şiirinin sihr ve icaz makamında olması

Sihr-i helâl bir söz sanatı olup özlü söz olarak tabir edilmektedir. Özlü sözler mucizelidir ve dinleyenleri büyüler. Bu sebeple sihir, şairler için önemli bir derecedir.¹⁴ Ancak bir de icaz vardır ki sihrin ötesindedir ve ondan daha yücedir. İcazlı söz, dinleyeni şaşırtan ince bir zekânın ürünüdür. Mezâkî, bunu bildiğinden sihr-i helâlin kendisine kazandırdığı şerefi yetersiz bulur ve icaz makamına yükselmeyi arzu eder :

Bakmaz olduñ şeref-i sihr-i helâl-i sühana
Ey Mezâkî nazaruñ rütbe-i i'câza mıdur **G. 80/7**

3.5. Şiirlerinin eşsiz olması

Mezâkî'nin şiir sahasında dengi yoktur, şiirleri eşsizdir. O, cihamı süsleyen eşsiz şiirleri ile tanınır ve takdir edilir:

Hakkâ ki Mezâkî sühan-ârâ-yı cihânsın
Yok şimdi nazîrûñ bilürüz biz dahi var ol **G. 295/9**

¹⁴ Gülay Karaman, "Klasik Türk Şiiri Estetiğinde Sihir", *Turkish Studies*, Volume 10/8, Bahar 2015., 1503-1536.

3.6. Şiirlerinin gizli bir hazine olması

Mezâkî'nin gönlü, değerli sözlerin gizlendiği bir hazinedir. Ancak gönül hazinesinde o kadar değerli mücevherler bulunur ki oradaki değerli sözler gizli kalamaz, ortaya çıkar:

Mezâkî günc-i sîneñde ne gûne genc-i pinhân var
Ki andan turmayup sad-gevher-i nâ-yâb olur peydâ **G. 15/7**

3.7. Şiirinin bol istiareli olması

Mezâkî kendi şiirinin özelliklerini sıralarken aynı zamanda ideal şiirin nasıl olması gerektiğini de belirtir. Sanat anlayışına göre şiir, sanatlı/istiareli olmalı, yalın olmamalı. Şiir mutlak suretle istiareye dayanmalıdır:

Mezâkiyâ gazel-i nükte-perverân-ı hayâl
Pür-isti'âre olur böyle nazm-ı sâde degül **G. 285-7**

3.8. Kendisine şiir ustalarını örnek alması

Mezâkî, sanattaki gücünü göstermek amacıyla örnek aldığı isimler, 'Urfî ve Tâlib'dir. Onun ulaşmak istediği ya da kendine eş gördüğü ancak bu iki şiir ustasıdır. O, bu düşüncesiyle kendini çağdaşlarının ilerisinde görür, 'Urfî ve Tâlib'den başka kimseyi kendine ölçü kabul etmez:

Ey Mezâkî saña tahsîn kim ola üstâduñ
Nisbetüñ Tâlibe mi 'Urfî-i Şîrâza mıdur **G. 81/9**

Şiir vadisinde sanat gücüyle isminden söz ettirmek ve zirveye çıkmak ustalık gerektirir. Ancak şiirde ustalık derecesine yükselmek için öğrencilikten geçmek gerekir. Mezâkî de üstatlık seviyesine ulaşmak için bir zamanlar anlam mektebinde öğrenci olduğunu belirtir:

Añılsun ey Mezâkî ol debistân-ı me'ânî kim
Dahi şâkird iken bir böyle üstâd olduğum yirdür **G. 121/9**

Şaire göre kendisi, şiirleriyle örnek alınan Urfî'den üstündür. Anadolu'da İranlı Urfî'nin değil de Mezâkî'nin şiirleri anılmalıdır:

Ey Mezâkî var iken eş'âr-ı pür-sûzuñ senüñ
Rûmda hiç nazm-ı 'urfi-i 'Acem añılmasun **G. 352/9**

3.9. Şiirlerinin takdir görmesi

Mezâkî şiirinin rüşünü ispatladığını düşünür. Şiiri, öylesine kemale ermiştir ki o, şiiri sayesinde itibar görmektedir:

Bu kemâl ile Mezâkî n'ola bulsa böyle rağbet
Kişi nazm ile felekde bulur i'tibâr dirlir **G. 63/8**

3.10. Şiirlerinin kalıcı olması

Şiirleriyle hafızalarda yer etmek, baki olmak divan geleneğinde şairlerin yükselmeyi istediği bir merhaleidir. Mezâkî de gelip geçici dünyada unutulmaktansa kıyamete kadar şiirleriyle anılmak ister. Şiirleriyle, sanatıyla hatırlanmanın unutulmaktan daha iyi olduğunu düşünür:

Gidüp güm-nâm-ı 'âlem olmadan bu dehr-i fânîde
Mezâkî haşre dek nazm ile mezkûr olmamız yegdür **G. 70/8**

Şiir sahasında hatırlanacak pek çok eser var ama Mezâkî'ninki gibi canlı ve kalıcı şiirler yoktur:

Yâd olmaga 'âlemde çok âsâr velîkin
Hiç nazm-ı Mezâkî gibi rengîn-eser olmaz **G. 167/7**

Mezâkî'nin herkes tarafından kabul gören şiirleri, kıyamete kadar beğenilecektir. Bu nedenle şair, bir sanatkâr olarak sadece bugünün şairi olmayı yeterli görmez, yarına kalmayı da arzu eder:

Saña Mezâkî felekde eser bu yetmez mi
Ki haşre dek sühanuñ dil-pesend olup kalmış **G. 217/7**

Mezâkî şiir yazmada pek maharetlidir ve ustalığını gösterecek sözleri her zaman yazabilir. O, becerisiyle övünürken diğer şairler, onun böbürlenmesine tahammül edemez:

Çokdur bu kadar lâf (u) sühan itme Mezâkî
Yârân idemez tafra-i nazzâma tahammül **G. 287/9**

3.11. Sanatının orijinal olması

Divan şiirinde bütün şairlerin tabi olduğu genel bir üslup dairesi vardır. Şairler, bu üslup dairesinde farklı olma isteğiyle özgünlük peşindedir. Mezâkî de kendisine has üslubundan emin olmakla birlikte dönemindeki şairleri, sanatının özgünlüğüyle etkilediğini düşünür. Şiir vadisine taze bir nefes kattığını belirtir:

Zebân-ı tâze-i nazm-ı Mezâkî'den nümâyândur
Ki yârân tarz-ı eş'ârı nev-üslûb eylemişlerdür **G. 91/5**

Mezâkî'nin sanattaki amacı, yazdığı yeni/orijinal şiirlerini söz erbababına/okuyucularına sunmaktır:

'Arz itmeyecek yâr-ı sühândâna Mezâkî
Şâ'ir dahi mecmû'a-i şi'r-i teri n'eyler **G. 125/7**

Sonuç

Divan şiirinde her şair, geleneğin kendisine sunduğu imkânlar dâhilinde eserlerini icra etmiştir. Şairler, gelenek çerçevesinde klişe kalıpların ötesine geçerek yeni bir tarz peşinde koşmuş ve birbirleriyle rekabet etmişlerdir. Bu sebeple divan şairlerinin hedefi; orijinalliği yakalamak, övülmek ve diğer şairleri etkilemektir. Şairler, bu hedefle hemen her fırsatta sanatlarından övgüyle bahsetmişlerdir. Övünmek için daha çok kasidelerin fahiye bölümlerini ve gazellerin mahlas beyitlerini tercih eden şairler, bu kısımlarda teşbih sanatından istifade ederek sanat güçlerini ve üslup özelliklerini methetmişlerdir.

Mezâkî de gelenek içerisinde kendi sanatçı kimliğini oluşturmuş bir şairdir. O; şiirlerinde sade, anlaşılır bir dil kullanmış, divan geleneğindeki alışılmış söz sanatlarına başvurmuştur. Sözlerini mahlas beyitlerinde zikredilen *gevher*, *inci*, *mîve*, *rengîn*, *sünbül*, *kilîd*, *bülbül*, *genc*, *Câm-ı Cem* kelimelerine teşbih ederek sanat gücünü ortaya koymaya çalışmıştır. Şair, mahlas beyitlerinde divan şiirine yeni bir tarz getirdiğini iddia etmiştir. Kendisine has tarzı ile dostları arasında nam saldığını hatta onların desteğiyle divan düzenlediğini belirtmiştir. Mahlas beyitlerine göre değerlendirildiğinde onun şiiri benzersizdir ve doğuştan gelen sanat kabiliyetinin ürünüdür. Şairin şiir yazma becerisi, Allah vergisi bir nimettir, yeni bir üslup geliştirmesinin nedeni de sanat kabiliyetidir. O, bundan dolayı şairlerce kıskanıldığını belirtmiş ve kendisini diğer şairlerden üstün görmüştür. Ona göre şiir, istiareli olmalı ve icaz makamında bulunmalıdır. Şiiri ancak bu yönüyle orijinalliği ve kalıcılığı yakalar. Yine mahlas beyitlerinde telmih sanatına başvurarak kendisini, 'Urfî ve Talib ile kıyaslamış, bu iki ismi kendisine örnek aldığı belirtmiştir. Bunun yanında kendisini bu iki şiir ustasının da ilerisinde görerek Anadolu'da 'Urfî ve Talib'in değil de kendi şiirlerinin anılması gerektiğini belirtmiştir. Mezâkî şiirinin özelliklerini bu suretle sıralayarak ideal şiirin ve şairin nasıl olması gerektiğini izah etmiştir.

Kaynakça

- Arı, Ahmet, "Şeyh Galib'in Poetikası", *Osmanlı Araştırmaları*, C. 26, S. 26, 2005: 51-72.
- Coşkun, Menderes, "Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine", *Bilig*, S. 16, 2011: 57- 80.
- Demirbağ, Abdulsamet, "Şeyh Gâlib'in "Eyler Semâ" Redifli Gazelini Şerh Denemesi", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 27, 2024: 122-128,
- Güfta, Hüseyin, "Divan Şiirinde Vakt-i Seher", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 15, 2010: 93-137.
- Karaman, Gülay, "Klasik Türk Şiiri Estetiğinde Sihir", *Turkish Studies*, Volume 10/8 Spring, 2015: 1503-1536.
- Kurnaz, Cemal, "Bülbül", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992: 485-486.
- Kurnaz, Cemal, "Câm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993: 41.
- Kurtuluş, Rıza, "Örfî-i Şîrâzî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007: 96-97.
- Memer, Ahmet, "Mezâkî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004: 515.
- Mezâkî Divanı, 120433,mezaki-divanipdf.pdf (ktb.gov.tr)
- Öztoprak, Nihat, "Rûhi'nin Şiir Anlayışı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.12, 2005: 101-136.

Armağan, Zöhre, “Mahlas Beyitlerinden Hareketle Azmîzâde Hâletî'nin Kendi Şiiri Hakkındaki Düşünceleri”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 25, 2021: 130-145.